

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Чумаченко Ольги Анатоліївни "Розвиток галузі авіадвигунобудування в УРСР 1950-х – початку 1990-х рр.", поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки

Аналіз досліджень і публікацій щодо стану розвитку галузі авіабудування в УРСР 1950-х початку 1990-х рр., показав що дана проблема не була предметом комплексного вивчення. Дослідження, що присвячені вивченню розвитку авіабудування з 50-х до 90-х років ХХ ст. в переважній більшості розглядали авіадвигунобудування в УРСР як елемент авіаційної промисловості СРСР загалом і, здебільшого, не враховували його специфіку. До того ж значна частина робіт радянського періоду була політично заангажованою. Праці пострадянського періоду фрагментарно висвітлювали заявлену тему дослідження. Виняток становлять видання, присвячені певним визначним датам в історії АТ «Мотор Січ». Вивчення стану справ у галузі авіабудування УРСР в 50-90 х роках ХХ ст. дасть змогу виявити шляхи реалізації науково-виробничих можливостей галузі авіадвигунобудування, що мали місце в УРСР 1950-х - початку 1990-х рр., адже від потенціалу галузі авіаційного двигунобудування залежить місце України на міжнародному ринку авіаційної промисловості.

Попередні дослідники даної проблеми торкались фрагментарно, багато її аспектів ще залишилися недослідженими і майже не використовувались в контексті наукових осмислень проблем історії науки і техніки. З врахуванням вищесказаного тема дослідження є актуальною і заслуговує на комплексний науковий аналіз.

Дослідження, що стало основою дисертаційної роботи, виконувалось автором на кафедрі українознавства та загальної мовної підготовки Запорізького національного технічного університету і є складовою частиною державної програми з теми «Розвиток авіаційної промисловості України 1950 - 1980-х рр.» (№ державної реєстрації 0115U006747).

Автором дисертаційної роботи чітко і лаконічно сформульовано мету досліджень, визначено об'єкт, предмет та хронологічні рамки дослідження, подано наукову новизну, практичне значення дослідження та особистий внесок здобувача.

У відповідності до поставленої мети були сформульовані і розв'язані дослідницькі задачі, що дозволило автору досягти поставленої мети.

Наукові положення, теоретичні та практичні висновки, викладені в дисертації, є достовірними та належним чином обґрунтованими.

Достовірність досліджень підтверджується відповідною джерельною базою, до якої входять архівні документи і матеріали, опубліковані офіційні документи органів державної влади, наукових та громадських організацій, наукові праці, періодичні видання, нормативно-технічна документація, рекламна інформація тощо. Автором дослідження детально опрацьовано 9 фондів із Центрального державного архіву громадських об'єднань України (м. Київ), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (м. Київ), Державного архіву Запорізької області (м. Запоріжжя) та Державного архіву Харківської області (м. Харків). Низка важливих документів також виявлена в Музеї техніки АТ "Мотор Січ" (м. Запоріжжя) та архівах вищих навчальних закладів, які співпрацювали з авіадвигобудівними заводами УРСР. Використання достатньої джерельної бази дозволило реконструювати розгортання діяльності Запорізького науково-виробничого комплексу авіадвигобудування 1950-х рр. - початку 1990-х рр.

Ґрунтовність проведених досліджень базується на комплексному використанні як спеціальних історичних методів, так і загальнонаукових.

Обрана у представленій роботі методика проведення дослідження цілком відповідає поставленим завданням. Складність проблем, які стояли перед автором полягала у тому, що поставлена мета дослідження та шляхи її вирішення вимагали вироблення неординарного способу осмислення фактологічної та концептуальної складових дисертації. Завданням вивчення стану наукової розробки та джерельної бази дисертаційного дослідження було використання здобувачем комплексу загальнонаукових методів опрацювання

матеріалу, частково спеціальних методів і елементів системного аналізу, вдале поєднання яких свідчить про достатній рівень методологічної підготовки автора.

Методологічні підходи і принципи історичного пошуку сприяли комплексному дослідженню проблеми.

На основі узагальнення досліджених джерел автором праці виділено два періоди (радянський та часів незалежності України) в розвитку авіаційного двигунобудування та встановлено, що науково-виробнича діяльність галузі авіаційного двигунобудування на території УРСР з 1950-х до початку 1990-х рр. пройшла п'ять етапів свого розвитку, кожний з яких мав свої характерні особливості та специфіку. Еволюція етапів відбувалася поступово, супроводжувалась певними революційними вибухами науково-технічної думки, які частково ставали причиною переходу до нового етапу. До інших причин автор дослідження відносить об'єктивні фактори (попит на авіаційну техніку, формування науково-технічних організацій та установ, становлення системи підготовки кваліфікованих кадрів галузі) та суб'єктивні – (науково-виробничий склад працівників та якість управління галуззю). Зміни в цих чинниках спричиняли перехід до нового етапу.

На основі комплексного аналізу автором дослідження узагальнено історію розвитку галузі авіадвигунобудування УРСР в 1950-х - початку 1990-х рр., визначено головні напрями діяльності провідних українських авіадвигунобудівних підприємств, пов'язаних з конструюванням та виробництвом двигунів для літаків та гелікоптерів та охарактеризовано розвиток дослідно - експериментальної діяльності і її вплив на становлення науково-технічного прогресу у виробництві авіаційних двигунів.

Важливим є висновок автора про співпрацю українських авіадвигунобудівників з авіабудівниками провідних країн світу та запозичення у них окремих технологій та приладів, що були відсутні у вітчизняному виробництві.

Безсумнівним здобутком автора роботи є те, що вона на конкретних матеріалах показала внесок вітчизняних вчених у розвиток авіаційного

двигобудування, праці яких можуть слугувати основою для прогнозування подальшого розвитку авіаційного двигобудування.

Значна увага в дисертаційному дослідженні приділена визначенню ролі конструкторів та науково-дослідницької діяльності вчених вищих навчальних закладів у вирішенні проблем галузі авіадвигобудування УРСР. Дисертанткою обґрунтовано вирішальне значення системи підготовки кадрів для авіабудування та її вплив на темпи розвитку виробництва.

Не викликає заперечень загальна архітектоніка наукового узагальнення: вона є продуманою, логічною, науково мотивованою.

Висновки дисертації базуються на узагальненні та критичному підході до опрацювання значного масиву фактів з різних джерел, що вимагає комплексне дослідження у такій галузі як історія науки й техніки.

Цінність і новизна наукових положень дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно є насправді першою науковою працею історичного характеру, де здійснено аналіз розвитку науково-технічної діяльності підприємств галузі авіадвигобудування в УРСР 1950-х - початку 1990-х рр. у контексті її впливу на показники розвитку авіаційної промисловості, виділено періоди та етапи розвитку галузі авіадвигобудування, подано характеристику кожного з етапів, що дозволило виявити основні закономірності розвитку. Це дослідження сприяло: збагаченню історії науки й техніки України, зокрема, історії авіадвигобудування УРСР; узагальненню науково-технічних ідей конструкторської школи, сформованої на ЗДКБ «Прогрес», встановленню її впливу на розбудову літако- і гелікоптеробудування не тільки нашої держави, але й інших держав; визначенню результативності науково-технічного співробітництва підприємств галузі авіадвигобудування з академічними установами, галузевими науково-дослідними інститутами та вищою школою; встановленню тенденцій та напрямів наукових пошуків українських вчених з питань авіаційного двигобудування; доповненню даних стосовно забезпеченості галузі авіадвигобудування кваліфікованими інженерно-технічними кадрами; простеженню становлення та функціонування системи підготовки кадрів безпосередньо на виробництві; уведенню до наукового обігу

джерел, у тому числі й нових архівних матеріалів про внесок вчених і наукових установ у розвиток підприємств галузі авіадвигунобудування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання при підготовці праць з історії вітчизняної авіації. Матеріали дисертаційного дослідження також можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні дисциплін "Історія науки і техніки", "Вступ до спеціальності" тощо для студентів вищих навчальних закладів авіаційного профілю.

Рукопис праці виконаний державною мовою на достатньому науковому рівні. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, які логічно пов'язані між собою, що свідчить про комплексний підхід до розв'язання поставленої мети, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Основні положення та результати дисертаційної роботи містяться у 16 наукових публікаціях, 5 з яких опубліковані у наукових фахових виданнях, що входять до переліку Міністерства освіти і науки України.

Опубліковані автором праці за темою дисертації відповідають змісту дослідження і у них відображені положення, висновки і пропозиції, що систематизовані в представлений дисертаційній праці.

У цілому результати дослідження мають достатню апробацію серед спеціалістів на наукових конференціях.

Зміст автореферату відображає основні положенням дисертації.

Водночас проаналізоване дисертаційне дослідження не позбавлене окремих вад і недоліків, а саме:

1. Підрозділ 1.2. "Джерельна база" необхідно було б назвати "Аналіз джерельної бази" зважаючи на те, що у ньому фактично аналіз джерельної бази і був проведений.
2. З точки зору опонента належало б указати, які документи були введені автором до наукового обігу вперше та їх кількість.
3. Пункт 7 висновків носить дещо інформаційний характер.
4. Дисертаційна робота значно б виграла, якби в ній був проведений аналіз праць зарубіжних авторів, що досліджували розвиток галузі авіабудування.

5. Автору не вдалось уникнути ряду стилістичних огріхів, зокрема в третьому розділі.

Проте висловлені зауваження мають частковий характер і не знижують загалом позитивної оцінки виконаної роботи.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК.

Аналіз рукопису дисертації, автореферату та публікацій автора дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження "Розвиток галузі авіадвигунобудування в УРСР 1950-х–початку 1990-х рр." є завершеною, самостійною науковою працею, характеризується цілісністю змісту, має наукову новизну та практичне значення, відповідає вимогам "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника" щодо такого характеру досліджень, а її автор – Чумаченко Ольга Анатоліївна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки.

Офіційний опонент:

доцент кафедри тракторів, автомобілів та
біонергосистем Національного університету
біоресурсів і природокористування України,
кандидат історичних наук, доцент

